

RODINA A ZODPOVEDNÉ RODIČOVSTVO DNES

Informačný bulletin Slovenskej spoločnosti pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo

Poradové číslo 10/2005

december 2005

OBSAH

Z redakčného stola 3

TÉMA:

Rodina a zdravie detí.

Poznámky k spoločensko-vedným výskumom..... 4

Informácie z domova 23

Informácie zo zahraničia 25

Stanoviská k aktuálnym otázkam 28

Bibliografické informácie 32

Motto:

*Ak sa ešte na zemi rodia deti,
znamená to,
že Boh nezlomil palicu nad človekom...*

Rabindranáth Thákur

Z REDAKČNÉHO STOLA

Nadväzujeme na tému z čísla nášho bulletinu číslo 7/2004, ktorá znela: Rodina v spoločensko-vedných výskumoch. Túto tému spracovala docentka Mária Glasová z obrovského množstva hlavne anglicky písanej literatúry z celého sveta, najviac však z USA, na základe výsledkov výskumov rôznych aspektov života rodiny, vrátane ich dôsledkov na zdravie žien a mužov žijúcich v rodinách alebo už mimo rodinu. V tomto čísle Vám, vážení čitatelia/čitateľky, kvôli úplnosti ponúkame pohľad z výskumných výsledkov zaoštrý na deti: Rodina a zdravie detí, od tej istej autorky.

Deti si naozaj zaslúžia osobitný a hlbkový pohľad. Preto, že sú *našou* nádejou či radosťou? Nie! Pretože sú tu, svojské, hodné našej úcty, nie celkom naše, iba nám zverené do citlivého sprevádzania ich životnej cesty. Im patrí budúcnosť, my dospeli ich na ňu máme len pripraviť. My ju vidíme iba v nádeji, ponad ich hlavičky...

Ak by sme použili analógiu z oblasti zdravia, vieme, že mnohé choroby sú spôsobené pomalým a postupným hromadením negatívnych faktorov v tele a keď už ich dôsledky sa stanú zrejme a viditeľné, môže byť už neskoro. Preto je tak dôležité posilňovať od malička imunitný systém detského organizmu, lebo ten potom dokáže zabrzdiť vznik mnohých chorôb. Tak aj pre deti je zdravá, láskyplná a na vzťahy bohatá rodina základom upevňovania ich osobnostného „imunitného“ systému. Ak jeho budovanie uniklo pozornosti či záujmu dospelých, ako sa môže v konkrétnych prípadoch obnoviť jeho obranná a posilňujúca sila? Túto otázku si musia klásť okrem rodičov lekári, psychológovia a pedagógovia v školách a pracovníci a pracovníčky rôznych občianskych a cirkevných výchovných inštitúcií.

Ozaj, ako asi sa cítia deti v tejto pokrokovej, už nie modernej, ale postmodernej dobe? Veľa im toho táto doba ponúka: informácie, vzdelanie, zábavu, poznanie na cestách či prostredníctvom internetu! To, čo sa ich prarodičom, ba aj ich rodičom ani nesnívalo!

Či sú z toho aj šťastné? Robí im toto bohatstvo radosť, alebo v hĺbke srdca čakajú na iné bohatstvo? Cítia sa milované, počúvané, rešpektované? Kultúrna globalizácia im predstavuje svet ich vrstovníkov z bohatých krajín Severu aj z biednych pomerov Juhu, ekonomická situácia im predstavuje svet bohatých a chudobných aj vo vlastnej kra-

jine. Pomáha im k niečomu táto možnosť porovnávať? To sú otázky, ktoré je hodno tiež výskumne overovať...

Výskumníci a odborníci z rôznych vedných oblastí skúmajú, porovnávajú a prinášajú povzbudzujúce informácie o prínosoch a tým o hodnote rodiny. Vidno to i na množstve konferencií o rodine a o otázkach s rodinou súvisiacich (časť informácie z domova a zo zahraničia). To je však len prvý krok. Ten ďalší vyžaduje, aby deti a mládež, rodičia mali možnosť sa oboznámiť s týmito poznatkami vied a povzbudiť sa v hľadaní vlastnej, slobodnej voľby v prospech tradičnej a súčasne veľmi modernej a aktuálnej manželskej rodiny.

Pozývame vás, vážení čitateľa/čitateľky, uvažovať a hľadať odpovede spolu s nami. S veľkou radosťou by sme prijali na adrese redakcie Vaše skúsenosti a návrhy, ako podporiť rodičov v ich výchovnom pôsobení, aby sa minimalizovali negatívne vplyvy na osobnostné dozrievanie ich detí v rodine a mimo rodinu. Vaše postrehy môžu byť dobrou inšpiráciou pre pripravovanú odbornú konferenciu v apríli 2006 na tému: Adolescencia: aktuálne otázky predčasného a predĺženého dospievania. Vopred vám ďakujeme a prajeme vám, aby Nový rok 2006 bol pre vás i pre vaše deti rokom nádeje.

Vydavateľ

TÉMA

Rodina a zdravie detí.

Poznámky k spoločensko-vedným výskumom

*Mária Glasová**

Príspevok prináša ďalšie informácie zo spoločensko-vedných výskumov venovaných rodine¹ s užším zameraním na otázky zdravia detí. Všíma si hľadiská štruktúry a usporiadania rodiny, dôsledky rozvodu, separačnú úzkosť, absenciu otca v rodine, prítomnosť vážneho manželského konfliktu. V posledných dvoch častiach poukazuje na význam otca pre harmonický vývin detí, stabilitu rodiny a spoločnosti. Zdôrazňuje, že kritická situácia súčasnej rodiny je vo veľkej miere krízou otcovstva. V závere naznačuje možné cesty jej riešenia.

Nadväzuje na článok autorky, v čísle bulletinu Rodina a zodpovedné rodičovstvo č. 7/2005 a na tému medzigeneračné vzťahy a rodina v tom istom periodiku č. 9/2005.

Zdravie detí a usporiadanie rodiny

Usporiadanie rodiny priamo súvisí s výskytom problémov v správaní detí. Deťom z rodín s osamelo žijúcim rodičom sa poskytla profesionálna pomoc pri zvládnutí emočných problémov a problémov v správaní až trojnásobne častejšie ako deťom žijúcim s vlastnými rodičmi (Dawson, 1991). Priemerný výskyt problémového správania bol o 40 až 45% vyšší u detí žijúcich s osamelým biologickým rodičom. Pravdepodobnosť zlého zaobchádzania s deťmi býva oveľa vyššia v rodinách s osamelou matkou (Coulton, et al., 1995). Narodenie dieťaťa mimo manželstva, ilegilitimita dieťaťa je silným prediktorom vývinových problémov (Kirby et al., 1993). Kvalita citového prístupu k deťom u slobodných matiek býva často nižšia a zvyšuje sa riziko vzniku duševných porúch u detí (McLeod, Shanahan, 1993).

V rodinách, kde sa matka po rozvode znovu vydala (rodiny s nevlastným otcom), sa u detí oveľa častejšie vyskytujú problémy v škole ako

¹ Vychádza z obsažnej monografie vydanej Americkou katolíckou asociáciou sociálnych vied „Defending the Family. A Source book“, Stubenville, The Catholic Social Science Press.

v rodinách, kde po rozvode matka zostala žiť sama (Zill, 1988; Zill, Schoenborn, 1990). Vážne problémy s *nevlastným rodičom* pozorovali tiež Steinberg (1987); Hobart (1988); Mitchell et al. (1989); McKay (1991); Bray et al. (1992); Downey (1995). Stúpa počet adolescentných klientov, zvlášť z rodín s osamelo žijúcim alebo nevlastným rodičom v poradenskej a klinickej praxi.

Frekvencia návštev adolescentov vo veku 12 až 16 rokov u psychiatra alebo psychológa sa zvýšila od roku 1960 zo 6% na 9% v roku 1981. Adolescenti z úplných rodín však potrebovali takúto pomoc zriedkavejšie: koncom 60. rokov 6%, v roku 1981 iba 5%. V rodinách adolescentov s osamelo žijúcou matkou bol nárast najprudší: v 60. rokoch 9% adolescentov, v roku 1981 až 15% adolescentov. V rodinách s biologickou matkou a nevlastným otcom sa frekvencia zvýšila zo 7 na 14%, počty adolescentov z rodín s osamelo žijúcim otcom a biologickým otcom a nevlastnou matkou boli podobné. Väčšina mladých ľudí, ktorí potrebovali pomoc profesionála teda pochádzala z narušených alebo *rekonštruovaných rodín*. (Zill, Rogers, 1988)

Výskumy poukazujú na *spojitosť rozvodu s detskou psychopatológiou rozličného druhu*, hlavne osamelosťou a depresiou (Page, 1988). Nižšie sebahodnotenie, zhoršený školský prospech sa u detí spájajú s rozvodom (Forhand et al., 1987; Brubeck a Beer, 1992). Forhand (1989) uvádza, že problémovým dieťaťom triedy bolo najčastejšie dieťa z rozvedenej rodiny. Neukončená stredná škola je ďalším dôsledkom rozvodu rodičov a vyskytuje sa aj u detí, ktoré po ňom žili s nevlastnými rodičmi (Sandefur, et al. 1992). Konflikty a bitky medzi deťmi sú častejšie v rodinách s osamelou matkou ako v tradičných rodinách s oboma rodičmi (Larson, 1995). Achenbachov tím (1995) zistil, že najčastejšie predikovaným správaním v spojitosti s rozvodom bolo agresívne správanie. V rozsiahlej skupine amerických detí pozorovali, že psychické, fyzické a sociálne problémy sa vždy spájali s rozvodom rodičov. Dievčatá, ktoré v detstve prežili rozvod rodičov, trpeli v dospelosti častejšie depresiou a nízkym sebahodnotením (Rogers, 1994; Clifford, Clark, 1995; McCabe, 1997). V rodinách rozvedených sú menej kvalitné vzťahy ako sú vzťahy medzi deťmi a rodičmi v intaktných rodinách (Hyle, Nelson, 1995).

Parsonsová (1990) uvádza, že vo vzorke 45 000 18-34 ročných Kanaďanov dosahovali dospelí z úplných rodín významne lepšie výsledky v zamestnaní a vo vzdelaní ako z rodín s osamelým rodičom, najnižšiu úroveň dosiahli osoby z rodín s osamelo žijúcim otcom.

Zdravie detí a rozvod

V poslednej tretine 20. storočia sa *postoje k rozvodom* v Spojených štátoch výrazne zmenili (Vitz, 1998). Verejnosť, profesionáli a vedecká obec bola pritom dlhé roky za rozvod (ang. pro-divorce), čo sa odzrkadlilo v tlaku na zjednodušenie rozvodovej legislatívy a jej radikálnou zmenou v 70. rokoch (tzv. „no-fault“ rozvod možný najprv v Kalifornii a zakrátko aj v ostatných štátoch). Rozviesť sa možno kedykoľvek a z akéhokoľvek dôvodu, ak sa jedna zo strán takto rozhodne. Pôvodne rastúce trendy rozvodovosti radikálne vyskočili. Potom sa objavili prvé dlhodobé výskumy dôsledkov rozvodov, hlavne u detí. So znepokojením sa muselo skonštatovať, že tieto účinky sú skutočne negatívne a dlhodobé. (Hetherington, 1978, 1979, 1988; Furstenberg, Cherlin 1991; Kurtz, 1994) Viac ako po 25 rokoch medzi psychológmi a ďalšími odborníkmi začal prevládať názor, že ak sú do rozvodu zapojené deti, ide o tragédiu, ktorej sa podľa možnosti treba vyhnúť. Známy psychoterapeut Medved (1989) je takmer proti každému rozvodu, dokonca aj keď nie sú zaangażované deti.

Najznámejší výskum účinkov rozvodu na zdravie detí bol projekt *Judith Wallerstein* z Univerzity California Berkeley (1980, 1989, 1991). V 70. rokoch s kolegami až 10 rokov sledovala 60 rodín po rozvode. S klinickou psychologičkou Joan Berlin Kelly najprv publikovali výsledky po 5 rokoch. Bola to prvá štúdia, ktorá systematicky sledovala určitý počet rodín po rozvode tak dlhý čas. Zo štúdie boli vylúčené rodiny, v ktorých sa ešte pred rozvodom vyskytli u dieťaťa nejaké psychické ťažkosti, navštevovalo psychoterapiu, bolo mentálne postihnuté alebo vážnejšie vývinovo oneskorené. Väčšina rodín pochádzala zo strednej vrstvy. Všetkých členov sledovaných rodín podrobili rozsiahlemu interview, ktoré vykonali v čase rozvodu. Vychádzajúc z predpokladu, že prvý rok je najťažší, plánovali ukončiť výskum po roku po ďalšom interview. Očakávali, že v tom čase už bude väčšina po rozvode prispôbena. Namiesto toho zistili, že 18 mesiacov po rozpade manželstva rodičov mnohé deti mali vážne ťažkosti, ktoré stále narastali. Preto sa rozhodli skupinu ďalej sledovať.

V prvej fáze výskumu zistili, že významný počet detí trápil strach, nepochopenie, smútok, odmietanie, osamelosť, hnev a vina. Viac ako 90% reagovalo na rozvod veľkým strachom a úzkosťou. Rozchod rodičov u nich viedol k „akútnemu šoku, intenzívnemu neprekonateľnému strachu a smútku. Len o niečo menej ako 10% detí cítilo v čase separácie úľavu. Deti mali obavy z toho, že budú opustené a báli sa, že keď sa mohol pretrhnúť vzťah medzi rodičmi, vzťah medzi rodičom a dieťaťom sa môže pretrhnúť tiež. Polovica z detí si nebola istá, či rodič, ktorý odišiel, ich neopustil navždy. Tretina

z nich mala obavy aj o osobu rodiča, ktorému boli zverené do starostlivosti. Veľa z nich ovládal nutkavý strach, že po prebudení zistia, že obaja rodičia sú preč. Staršie deti vo veku 13 až 18 rokov mali pochybnosti a obavy zo sexuality a manželstva. Neobávali sa iba o seba ale aj o svojich rodičov, napríklad, či sa bude vedieť rodič, ktorý odišiel, postarať sám o seba. Báli sa, že rodič s ktorým zostali, sa bude trápiť, že bude depresívny a chorý. Dve tretiny detí, zvlášť mladších, stále túžili po druhom rodičovi. Polovica z nich prejavovala zármutok, ktorý hlboko dojímalo aj výskumníkov (s.46). Nezдалo sa, že by túžba po otcovi mala svoj koreň v dobrom vzťahu pred rozvodom. Súvisela skôr s vývinovými potrebami a predstavivosťou dieťaťa. Tieto túžby sa zobrazovali v detskej hre sledovanej v rámci psychologického vyšetrenia. Deti často používali dom s bábikami a uprednostňovali umiestnenie otca a matky do toho istého domu spolu s deťmi. Rodičov často postavili v tuhom objatí. Pri prežívaní odmietnutia jedného alebo oboch rodičov intenzívne trpela viac ako polovica detí. Mladšie deti napríklad nevedeli pochopiť, že otec opustil matku; prežívali to tak, akoby opustil ich. Mnohí chlapci chápali matkinu kritiku voči otcovi osobne, ako zameranú proti nim. Deti sa cítili osamelé: otec odišiel a matku oveľa viac zamestnávala práca. Viac ako tretina detí, zvlášť chlapci reagovali hnevom, no agresia stúpala všeobecne bez ohľadu na vek. U štvrtiny detí prevládali výbušné prejavy hnevu. Chápali rozvod ako sebecký čin zo strany rodičov. Cítili, že rodičia brali do úvahy v prvom rade svoje vlastné potreby. Až tretina detí prebrala na seba značnú časť viny za rozbitie domova. Pritom mladšie deti do veku 8 rokov sa za separáciu rodičov cítili oveľa viac zodpovedné ako staršie deti.

V rámci výskumných predpokladov sa očakávalo, že po separácii manželov prežijú deti úľavu, a to priamo v závislosti od miery predchádzajúceho manželského nesúladu. Tieto očakávania sa nepotvrdili. Pocit úľavy bol prítomný iba u detí, kde boli otcovia násilníci, čo hlavne mladšie deti zastrašovalo. Reakcia na rozvod nesúvisela s kvalitou manželstva.

5 rokov po rozvode asi 34% detí celkovo situáciu zvládlo a mali dobré sebavedomie. Rozvod síce mohol byť smutnou udalosťou v ich živote, ale už neboli urazení a nahnevaní na rodičov. Boli to deti, ktoré vedeli vyťažiť z existujúcich stabilných, dobrých vzťahov s obidvoma rodičmi. Pravidelné a časté návštevy rodiča, ktorému dieťa nebolo zverené, sa ukázali kľúčovým faktorom úspešnosti v tejto skupine detí, hlavne tých najmladších. Druhá skupina 29% detí sa klasifikovala na strednej úrovni kvality duševného zdravia s charakteristikou „mali sa celkom dobre“. Ďalej sa však u nich prejavovali reziduá vo forme pretrvávajúceho hnevu pre nedostatok citovej opory, prežívané nešťastie, znížené sebahodnotenie. Znepokojujúce

bolo zistenie, že tretina detí bola „hlboko nešťastných a nespokojných so životom v post-rozvodovej rodine.“ Teda až 37% detí sa vyhodnotilo na úrovni „strednej a ťažkej depresie.“ Prežívané nešťastie bolo v skutočnosti ešte väčšie po piatich a desiatich rokoch ako rok a pol po rozvode. Na ilustráciu uvádzame opis hry 11-ročného dieťaťa z tejto skupiny.

Keď Barbara vstúpila do herne, hneď ju rýchlo zaujal dom bábik. Začala konštruovať príbeh, ktorý by mohol byť detským podaním „čakania na Godota“. Bábiky umiestnila v kruhu za stolom ako pri obede a pri tejto činnosti venovala zvláštnu pozornosť každému detailu. Bábiky ticho sedeli a čakali na blízky príchod bábiky otecka, ktorý sa však nikdy neobjavil. Od začiatku bolo jasné, že „čakanie na otecka“ bola ústredná fantázia nekonečne opakovaná ako zamrznutá v čase. (Wallerstein, 1980, s. 210)

Výskum po 10 rokoch (Wallerstein, Blakesee, 1989) tvorili podrobné kazuisticky spracované príbehy rozvedených rodín z pôvodnej vzorky. Skoro polovica detí vstupovala do života s úzkosťou, neprimerane prosperovali, odsudzovali seba, boli plní hnevu. Chlapci mali v priebehu rokov viac ťažkostí ako dievčatá, zlyhávali v školskom prospechu, v rovesníckych vzťahoch a v zvládaní agresie. Pri celkovom hodnotení adjustácie sa tieto rozdiely medzi skupinami vyrovnali. Vývinové obdobie na prahu mladej dospelosti, ktoré prirodzene vyžaduje hľadanie záväzného vzťahu s mladým mužom, prežívali mnohé mladé ženy v zápase s vlastnou úzkosťou a vinou. Tento náhly šok pôsobil ako šmyk a viedol k mnohým podobám maladaptácie životnej cesty, vrátane promiskuity, nevery a impulzívneho vstupu do manželstva končiaceho skorým rozvodom (s. 299).

Výsledky výskumného projektu Wallersteinovej sú znepokojujúce, keď sa vezme do úvahy, že skúmané deti boli relatívne robustnou vzorkou. Napriek skúsenosti s nešťastím, so zlyhávajúcim a konfliktným manželstvom svojich rodičov, predtým nikdy nepotrebovali psychologickú pomoc alebo liečbu, v učení a správaní sa prejavovali veku primerane. Okrem toho boli vybraté väčšinou z populácie bielych a zo strednej vrstvy, teda skupiny ekonomicky a sociálne pomerne uchránenej od deprivácie.

Zdravie detí a separačná úzkosť vo výskumoch a praxi

Dnes už klasickú teóriu anglického psychiatra s psychoanalytickým zameraním, Johna Bowlbyho (1969, 1973, 1980), založenú na bohatých klinických skúsenostiach podporili spomínané výsledky o dôsledkoch rozvodu na deti. Vo svojej lekárskej praxi a výskumoch preukázal, že separá-

cia, odlúčenie dieťaťa od osoby, na ktorú je silno pripútané (zvlášť od osoby matky ale rovnako často aj od otca) na neho škodlivo a zraňujúco vplyva. Ku koncu svojej terapeutickkej kariéry prišiel aj S. Freud k záveru, že prvotná úzkosť v živote dieťaťa sa neviaže k sexualite,² ale je dôsledkom straty milovanej osoby: „stratiť niekoho, kto bol milovaný a po kom dieťa túžilo, je kľúčom k pochopeniu úzkosti.“ (citované podľa Bowlbyho, 1969) Bowlby objavil, že častou odpoveďou na separáciu je úzkostné pripútanie: dieťa chce priľnúť k náhradnej osobe, na ktorú sa môže pútať, alebo k osobe, ktorá síce odišla ale sa vrátila. Je to zvláštny spôsob tzv. nadmernej závislosti, ktorým dieťa zvláda nedostatok istoty, či prítomná osoba, ku ktorej by sa mohlo citovo pútať, bude dosiahnuteľná a bude ho prijímať. Na úzkostnom pripútaní sa podieľajú aj ďalšie faktory. Najvýznamnejšie sú hádky rodičov a ich hrozby, že dieťa opustia (pozri tiež Cassidy, Berlin, 1994).

Základnou a častou odpoveďou na separáciu je podľa Bowlbyho hnev, ktorý sa všeobecne pozoruje u detí z rozvedených rodín. Hnev býva niekedy nasmerovaný proti osobe, ktorá dieťa opustila, niekedy je presmerovaný na iné ciele. Úzkostné pripútanie spolu s hnevom, ktoré dieťa cíti voči chýbajúcemu rodičovi, je príčinou bolestivého vnútorného konfliktu. Vonkajšie prejavy úzkosti a hnevu nasmerované na osobu, na ktorú sa dieťa chce pútať, sú súčasne formou výčitky a odstrašujúcim prostriedkom, aby sa neprijatie neopakovalo. Jedna a tá istá osoba takto súčasne vyvoláva lásku, úzkosť, hnev, niekedy až nenávisť (Bowlby, 1973, s. 253). Dieťa, ktoré si môže byť isté prístupnosťou a otvorenosťou rodiča si na rozdiel od úzkostného dieťaťa buduje vyrovnanú osobnosť, v situácii neistoty sa dokáže spoliehať aj na seba.

Vo výskume vzájomnej hostility medzi rodičmi po rozchode a jej vplyvu na dieťa použil Jacobson (1978) dva testy. Hodnotil výskyt prípadov hostility u rodičov a prejavy nízkej adjustácie u detí, vrátane prejavov agresie, hyperaktivity, sociálnej utiahnutosti, strachu a inhibície (ostychu). Výsledky ukázali, že pretrvávajúci konflikt po rozchode rodičov pôsobí na deti deštruktívne. Čím vyššia bola hostilita medzi rodičmi, tým väčšia bola maladjustácia u dieťaťa (narušené sociálne prispôbenie). U detí z pôvodne rozvedených rodín pretrváva v dospelosti vo vzťahoch k partnerovi nedôvera a strach z intimity (Johnson, Thomas, 1996).

² ako to pôvodne objasňoval vo svojej teórii psychosexuálneho vývinu osbnosti (bližšie pozri Lindzey, Hall, 1997; Glasová, 1995)

Deti z neúplných rodín trápia rozličné formy maladjustácie. Jednou z dôležitých vývinových úloh je, aby si dieťa plne osvojilo príslušnosť k svojmu pohlaviu a formovalo vzťahy k druhému pohlaviu. Tento proces vyžaduje stálu prítomnosť otca a matky, ktorá dieťa zakotví v realite. Dieťa pozoruje, ako sa obaja rodičia disciplinujú, ovládajú impulzivitu a chránia dieťa, ktoré potom v adolescencii môže povzbudené rodičmi slobodne vstúpiť do sveta dospelých (Mead, 1949, s. 359).

Vysoko konfliktné manželstvá a zmysluplná separácia v záujme zdravia detí

Konflikty medzi manželmi v rodine rozsiahlejšie skúmala Eileen Mavis Hetherington (1979). 72 detí dva roky po rozvode rodičov sa porovnávali s kontrolnou skupinou 72 detí z intaktných nukleárných rodín (rozvodom a rozvratom nedotknutých). Podrobné interview s rodičmi a učiteľmi v domácom aj školskom prostredí v časovom rozpätí 2 mesiace, rok a 2 roky po rozvode odhalili, že najlepšie prospievali deti z intaktných rodín, kde konfliktovosť bola na nízkej alebo priemernej úrovni. Pri trvalom intenzívnom konflikte sa aj u detí z kontrolnej skupiny objavovali podobné problémy ako u detí z rozvedených rodín a rodín s osamelo žijúcim rodičom. Najväčšie problémy mali deti z tých rozvedených rodín, kde sa intenzívny konflikt udržiaval aj po rozvode. Jedinú výnimku tvorili dievčatá z vysoko konfliktných nukleárných rodín (kontrolnej skupiny), ktoré sa v problémoch podobali skupine dievčat z vysoko konfliktných rozvedených rodín hodnotených 2 roky po rozvode. Výsledky podporujú názor, že *pri vysoko konfliktných manželstvách môže byť separácia v prospech detí.*

Zdravie detí a význam otca v živote dieťaťa

Otec významne prispieva vo vývine dieťaťa, hlavne pri rozvoji jeho osobnosti a identity (Hetherington, 1980; Cath et al., 1989; Ross, 1984). Pomáha dieťaťu psychologicky sa separovať od matky;³ učí ho ovládať impulzy; oboznamuje ho so spoločenskými a morálnymi pravidlami a učí ho ich dodržiavať; ako nárazníkový štít slúži na ochranu pred neprimerane

³ Komplexné procesy separácie (od matky) a následnej prvotnej individuácie (uvedomia osobnej subjektivity ako základu formovania sebaurčenia, identity) v útlom veku dieťaťa podrobne opisuje vo svojej teórii objektových vzťahov Margaret Mahler (1968). Termínom objekt sa označuje v psychoanalytickej perspektíve druhý človek vo vzťahu k vedomému rozlíšeniu „ja“ (kto) som – „ty“ (kto) si.)

intenzívnou pozornosťou a prehnanými citmi matky (pri prejavoch jej prehnanej nežnosti alebo aj hnevu), ktoré môžu dieťa preťažovať. Otec takto poskytuje dieťaťu (a rovnako aj matke) ďalší referenčný bod a prístav, do ktorého sa môže utiahnuť. Kvalitný emočný vzťah medzi otcom a dieťaťom a matkou a otcom pomáha matke vyvarovať sa nadmernej emocionalizácie jej vzťahu k dieťaťu. Otec popri usmernení správania detí podporuje aj ich rozumový vývin, šírku a hĺbku ich poznania (Duncan, et al. 1994). Deti vyrastajúce bez otca oveľa častejšie neukončia školskú dochádzku (McNeal, 1995).

Chýbanie otca má osobitné škodlivé účinky u synov. Najčastejšie je to agresívne správanie, uprednostňovanie okamžitého uspokojenia, nedostatok sociálnej zodpovednosti, deficit v intelektovom vývine (nižšie IQ v priemere o 7 bodov stupnice), nedosatok aspirácii, vysoký potenciál k delikvencii, homosexuálne tendencie, nedôvera voči druhým mužom, nízke sebahodnotenie (Biller, 1971, 1993; Cortes, 1972; Sameroff, 1993). Synovia z rozvedených rodín obvykle nenasledujú otcov príklad v úspechu v povolani. Rozpad rodiny v období detstva zásadne zvyšuje šance muža, že z hľadiska úrovne zamestnania skončí v najnižšej vrstve (Biblarz, Raftery, 1993). Powers (1996) pozoroval u chlapcov vyrastajúcich bez otca tendencie k bezcieľnosti a neschopnosti zaviazať sa k akémukoľvek druhu práce. Chýbanie otca vedie u dcér k vrazu promiskuity (môže byť istým spôsobom hľadania chýbajúceho otca a príznakom úzkosti, ambivalencie voči sebe a hodnoteniam druhých mužov), nedostatku osobnej nezávislosti, zníženiu kognitívnej kapacity (v prospech iracionality), nedostatku kontroly impulzov (Hetherington, 1972; Metzler, et al., 1994). Chýbanie otca u dievčat má dlhotrvajúce negatívne účinky (Evans a Bloom, 1997) a je aj jedným z faktorov suicídii dievčat (Warren a Tomlinson-Keasy, 1989).

V súvislosti s chýbaním otca je zaujímavé aj zistenie, že v skupine chudobných detí čiernej pleti sa najlepšie naučili čítať tie, ktoré vyrastali s vydatými matkami, teda v úplných rodinách (Baydar et al., 1993). Furstenberg a Hughes (1995) zaznamenali, že deti adolescentných matiek vydatých za biologického otca dieťaťa sú v mladosti pri hľadaní zamestnania a udržaní stabilného ekonomického postavenia oveľa úspešnejšie ako tie, ktoré vyrastali s nevlastným otcom. Dobré vzťahy medzi otcom a deťmi priamo súvisia s primeraným sebahodnotením, vyrovnanosťou v živote a absenciou depresie bez ohľadu na pohlavie a vek. Matka a dobrá materská starostlivosť je nepochybne základom, bez ktorého by dieťa vôbec nemohlo fungovať. Príspevok otca viac viditeľný u staršieho dieťaťa je

dôležitý v jeho príprave na zvládnutie vzťahov so širším svetom, za hranicami rodiny.

Vyšší výskyt prípadov *delikvencie mladistvých v rodinách bez otca* spája kriminalitu aj s rozvodom. V skupine 37% detí zo spomínanej dlhodobosledovanej vzorky detí (Wallerstein, Kelly, 1980), ktoré boli 5 rokov po rozvode charakterizované ako nešťastné a vážne depresívne, sa pozorovali viaceré formy delikvencie: zneužívanie drog, drobné krádeže, pohlavná neviazanosť a promiskuita, vlámania, alkoholizmus. Priestupky vo forme drobných krádeží v obchode a v škole sa objavili aj u dieťaťa z podskupiny klasifikovanej ako obstojne fungujúci. Ak by bolo vo vzorke zastúpených viac detí z nižšej ekonomickej vrstvy, násilie a kriminalita by pravdepodobne bolo oveľa vyššie.

20 rokov trvajúci výskum delikvencie viedol k publikácii kvalitnej validnej škály na predikciu delikvencie u chlapcov (Glueck a Glueck, 1950), založenej na 5 dimenziách hodnotenia života rodiny: miera vyžadovanej disciplíny zo strany otca, miera prejavenej nežnosti voči synovi u otca, miera matkinej kontroly, miera prejavenej nežnosti voči synovi u matky, celková kohézia rodiny. *Rozvod* bol signifikantnou príčinou nízkeho skóre, a nízke skóre v týchto dimenziách, zvlášť vo všetkých piatich, bolo *spolahlivým prediktorom delikvencie*. Wilson (1980) potvrdil závery uvedenej štúdie v britskom prostredí a poukázal na rolu otca pri redukcii rizika kriminality u synov. Vo výskume populácie z centra mesta a okrajových štvrtí si všimol vzťahy medzi prítomnosťou rodiča (napr. či sa vyžadovalo, aby bolo dieťa doma v určitú hodinu alebo či ho matka mohla ľahko vyhľadať, ak nebolo doma a pod.), sociálnym hendikepom (mestská vz. okrajová štvrť) a kriminalitou rodiča. Podiel delikvencie bol v tzv. laxných rodinách sedemkrát vyšší ako v prísnych rodinách, trojnásobne vyšší v rodinách z okrajových štvrtí, dvojnásobne vyšší v rodinách z policajným záznamom o priestupku rodiča. Autor uzatvára, že primeraná supervízia, teda určitý *dohľad na deti*, je sám o sebe najdôležitejším faktorom v prevencii juvenilnej delikvencie (s. 229-30).

Smith a Jarjoura (1988) uvádzajú podobne ako ďalší autori (Burton, et al. 1995), že *rodinné usporiadanie*, určitá *štruktúra rodiny* je vyšším rizikom výskytu kriminality ako faktor chudoby. Ich zistenia poukazujú na to, že medzi rozvodom a rodinou s osamelou (rozvedenou) matkou a výskytom delikvencie u detí je vzájomný vzťah. Osamelá rozvedená matka len veľmi ťažko zabezpečí dostatočný dohľad nad deťmi a musí sa stretávať s osobitnými problémami s autoritou a disciplínou. Deti totiž vnímajú otcov ako mocnejších, vzbudzujú u nich väčší rešpekt ako matky. Keď sa

objaví nežiadúce správanie, otcovia ho vedia efektívnejšie usmerniť (Hetherington, 1979, s. 72). Mednick et al. (1990) podobne ako Jenkins (1995) zistili, že u mladých mužov, ktorých rodičia sa rozviedli v období ich dospievania, je riziko kriminálneho konania osobitne vysoké. Faktory ako *intaktná rodina a príslušnosť k cirkvi* významne redukovujú vplyv rizikového faktora *chudoby* na podiel výskytu delikvencie (Chamlin, Cochran, 1995). 90% vážnych násilných trestných činov spáchali slobodní muži (Gilder, 1986, s. 65), vysoký podiel z uväznených zaujímajú osoby z neúplných alebo dysfunkčných rodín (Chapman, 1986, Beck, Kline, 1988) a delikventky tiež častejšie pochádzajú z neúplných rodín s osamelou matkou (Rantakallio et al., 1995, Heimer, 1996).

Protichodné diskusie o vysokom podiele kriminality v černošskom obyvateľstve v USA osvetľujú analýzy štruktúry týchto rodín. Podľa Sampsona (1987) sa kriminalita u černoškého obyvateľstva nespája s černošskou kultúrou, ale je dôsledkom vysokého podielu rozvrátených rodín u amerických černochoch, a ďalej dokazuje, že *rozpad rodiny* je vážnym rizikovým faktorom kriminality *v nezávislosti od rasovej príslušnosti*. Smith a Jarjoun (1988) dokazujú, že riziko kriminality zhodne stúpa v súvislosti s rozpadom rodinnej štruktúry nezávisle od ekonomického statusu (bohatí vz. chudobní) a príslušnosti k minorite (americkí belosi, černoši, Hispánci). Upozorňujú aj na to, že černošské obyvateľstvo bolo v minulosti (30. a 40. roky 20. storočia) oveľa chudobnejšie a kriminalita v porovnaní s dňškom bola pritom omnoho nižšia, pravdepodobne pre väčšiu stabilitu rodín. Pillay (1987) zaznamenal vyšší podiel nutnosti psychologickkej intervencie u juhoafrických detí z dysfunkčných rodín (6 prípadov z 10), problémy s drogami u detí z neúplných rodín, pričom vážnejšie problémy boli u chlapcov vyrastajúcich bez otca (nedostatky v sebaovládaní, závislosť na okamžitom uspokojení potrieb a impulzivita, nedostatočne znútornené morálne pravidlá a hodnoty, časté prípady protispoločenského a impulzívneho konania, príslušnosť k delikventným skupinám). U chlapcov vyrastajúcich bez otca sa *chýbanie vzoru primeraného správania sa* v osobe najbližšieho ukázalo ako zásadné znevýhodnenie. V rodinách bez otca je tendencia k laxnému dohľadu nad chlapcami, a ich protispoločenské správanie tým značne narastá.

Na vyšší podiel kriminálnych činov dôsledkom rozvodu upozorňuje Cornell, et al. (1987), ktorí v skupine 72 adolescentných vrahov zistili 75% podiel prípadov z pôvodne rozvedených a neúplných rodín. Aj užívanie drog sa už dlho považuje za vedľajší produkt rozvrátených alebo neúplných rodín (Bekir, et al., 1993; Velez, Ungemack, 1994; Gfeller, 1994;

Beman, 1995). Mnoho ďalších autorov upozorňuje na súvislosť vzrastu kriminality so súčasným rozpadom rodiny a väčším počtom rodín s osamelým rodičom (Gove, Crutchfield, 1982; Tolan, et al., 1986; Matsueda, Heimer, 1987; Marquis, 1992; Figueira-McDonough, 1993).

Kritické javy v živote súčasnej rodiny sú v skutočnosti krízou otcovstva

Laická a odborná diskusia na tému všeobecného úpadku rodiny a súčasne aj morálky a kultúry poukazuje na *zlyhávajúce otcov* (Vitz, 1998, 2001), ktorí *sa zriekli svojej otcovskej úlohy* (Blankehorn, 1995; Popenoe, 1996). „Rodina s osamelým rodičom“ (ang. single-parent family), „rozbitá rodina“ (ang. broken family), ale aj termín „feminizácia chudoby“ (the feminization of poverty) v podstate znamenajú „rodiny bez otca“ (ang. fatherless family), odrážajú situáciu absentujúceho otca v rodinách.

Istý podiel na týchto spoločensko-kultúrnych pohyboch má aj radikálne feministické hnutie, ktoré odmieta úlohu otca a patriarchálne usporiadanie ako hlavný zdroj, ktorý podporuje násilie páchané na ženách, manželkách. Donald G. Dutton (1994) podrobne psychologicky analyzoval výskyt násillia u manželských a kohabitujujících párov a nenašiel priamy vzťah medzi patriarchálnym systémom a násillím na ženách. U párov mexického pôvodu s tradične silnejším patriarchálnym usporiadaním sa pozoroval polovičný podiel výskytu násillia v porovnaní s americkým bielym obyvateľstvom. Zaujímavé je, že najvyšší podiel ťažkého násillia na ženách bol v amerických štátoch s najvyšším spoločenským postavením žien, a že podiel výlučne ženského násillia v páre bol významne vyšší (39,4% u spolu chodiacich, 26,9% u kohabitujujících a 28,6% u manželov) v porovnaní s výlučne mužským násillím v páre (10,5% u spolu chodiacich, 20,7% u kohabitujujících a 23,2% u manželov). Výskum 1100 žien s homosexuálnou orientáciou odhalil, že 52% z nich použilo násillie proti druhej osobe v lesbickom páre a 30% priznalo, že to bolo aj proti nenásillnej partnerke. 350 lesbických žien, z ktorých tri štvrtiny mali pôvodne aj vzťah s mužom, vypovedalo, že v lesbickom vzťahu sa verbálne, fyzické a sexuálne zneužívanie vyskytovalo významne častejšie ako vo vzťahu s mužom (56,8% bolo obeťou pohlavného zneužívania ženou, 45% zažilo fyzickú agresiu, 64,5% fyzicko-emočnú agresiu) (Dutton, 1994).

ZÁVER

Súčasná situácia rodiny a detí s vysokým podielom rozvedených alebo opustených rodičov a neúplných rodín sa stáva spoločenským a ekonomickým problémom s vážnymi dôsledkami pre súčasný štát: (a) masívny rast počtu detí narodených mimo manželstva a vyrastajúcich bez otca iba v spoločnosti matky; (b) stúpajúci podiel telesných a duševných problémov a chorôb u detí slobodných alebo osamelých rodičov (hlavne depresie); (c) zvýšené riziko výskytu násilia a zneužívania detí, vrátane úmrtí detí; šíriace sa problémy v učení, vzdelávaní a vo výchove detí (poruchy učenia, neukončené vzdelanie, negatívne postoje k škole, učeniu, k sebe a k druhým); (d) zvýšené riziko zneužívania drog a vzniku závislostí; (e) všeobecný rast násilia a kriminality.

Príčinou týchto trendov je aj uvoľnenie legislatívy a spoločenskej morálky (ktorá určité formy sociálnej patológie priamo šíri a šírila). Aj preto je potrebné hľadať riešenia na oboch úrovniach. Ak má byť politika štátu racionálna, mala by sa pokúsiť zastaviť alebo spomaliť negatívne vývojové trendy a štát by mal vo vlastnom záujme podporiť tradičné rodiny (Vitz, 1998). Zdravie spoločnosti je možné podporiť zodpovedajúcimi zmenami aj v oblasti legislatívy.

Mala by sa sprísniť legislatíva pri rozvodoch, kde sú dotknuté deti. Žiadateľ o rozvod v rodine s deťmi, by mal podliehať zvláštnemu zdaneniu s ohľadom na počet maloletých detí, čo by aspoň čiastočne vyrovnalo negatívne ekonomické a sociálne dôsledky po rozvode.

Potrebné je viac informovať verejnosť o negatívnych účinkoch výchovy detí mimo manželského zväzku, poukázať tiež na sebeckosť motívov a obchádzanie prvotného záujmu o dobro dieťaťa.

Uvažovať o daňovom alebo inom ekonomickom opatrení, ktoré by umožnilo rodičom slobodne sa rozhodnúť uprednostniť výchovu detí ako spoločensky vysoko hodnotené poslanie, podobné produktívnemu, ako sama produktivita v zamestnaní. (pozri tiež Carlson, 1988)

Systém poistenia v starobe by mal istým spôsobom odrážať počet vychovaných detí. (Van de Kaa, 1987)

V rodinách s maloletými deťmi by bolo možné podporiť manželskú vernosť politikou na podporu manželstva, napr. v rámci redukcie daní. (publikovaný Family Resarch Report, Sept./Oct. 1994, 1-2)

Žiadúce je štruktúralne podporiť flexibilitu pracovného času u rodičov maloletých detí. (Carlson, 1988)

Potrebné je zbaviť sa daňového systému, ktorý výrazne znevýhodňuje zamestnaných manželov s maloletými deťmi oproti slobodným a nezobášaným (Carlson, Blankenhorn, 1997).

Život rodiny pozitívne podporuje nielen dobré manželstvo ale aj náboženský život. Pozoruje sa jeho pozitívny vplyv na telesné, duševné zdravie a odolnosť voči stresu, manželskú spokojnosť a stabilitu, vernosť a samozrejme aj na počet detí v rodine (Larson, et al., 1990; Gartner, et al., 1991; Payne, et al., 1991).

Podľa Vitza (1998) sekulárny štát a spolu s ním hlboko zakorenené nepriateľstvo voči náboženstvu nie je sám osebe schopný zvrátiť patologické trendy v rodine a spoločnosti (o úskaliach „sekulárnej ortodoxie“ pozri „Clash of orthodoxies,“ R. P. George, 2001). Sociálna politika sekulárneho štátu rieši problémy rodiny často jednostranne so zameraním skôr na potreby jej individuálnych členov, čím znižuje význam rodiny ako dynamického a vyvíjajúceho sa celku vzťahov medzi osobami. Zasahovanie a preberanie zodpovednosti štátu vo veciach, kde by mala rodina zostať autonómnym, aktívnym sociálnym „subjektom“, partnerom štátnych inštitúcií a „latentným“ sociálnym činiteľom (Donati, 2002), je v konečnom dôsledku aj sociálne nežiadúce, pretože rodina spoločnosť osobitným spôsobom predchádza a presahuje (Donati, 1990, 2002).

Citovaná literatúra

- Achenbach, et al. (1995). Six-year predictors of problems in a national sample of children and youth. 1. Cross informant syndromes, *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 34, 336-346. – Baydar, N., Brooks-Gunn, J., and Furstenberg, F.F. (1993). Early warning signs of functional illiteracy: Predictions in childhood and adolescence. *Child Development*, 64, 815-829. – Beck, A.J. and Klein, S.A. (1988). Survey of youth in custody, 1957. U.S. Department of Justice, *Bureau of Justice Statistics*, 1-2. – Bekir, P. et al. (1993). Role reversals in families of substance misusers: A transgenerational phenomenon. *International Journal of the Addictions*, 28, 13-63. – Beman, D.S. (1995). Risk factors leading to adolescent substance abuse. *Adolescence*, 30, 201-206. – Biblarz, T.J. and Rafery, A.E. (1993). The effects of family disruption on social mobility. *American Sociological Review*, 58, 97-109. – Biller, H. (1971). *Father, Child and Sex role: Paternal Determinants of Personality Development*, Lexington, MA: Heath Lexington Books. – Biller, H. (1993) *Fathers and Families: Paternal Factors in Child Development*. Westport, CT: Auburn House. – Blankenhorn, D. (1995). *Fatherless America: Confronting our Most Urgent Social Problem*. New

York: Basic Books. – Bowlby, J. (1969). *Attachment*. New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1973). *Separation: Anxiety and Anger*. New York: Basic Books. – Bowlby, J. (1980). *Loss, Sadness and Depression*. New York: Basic Books. – Bray, J.H., et al. (1992, August). Longitudinal changes in stepfamilies: Impact on children's adjustment. Paper presented at the Annual Meeting of the American Psychological Association, Washington, D.D. – Burton, V.S., Evans, T.D., Kethineni, S.R., Dunaway, G. and Payne, G.L. (1995). The impact of parental controls on delinquency. *Journal of Criminal Justice*, 23, 111-126. – Carlson, A. (1988) Family questions: Reflections on the American social crisis. New Brunswick, Transaction Books; – Cassidy, J. and Berlin, L.J. (1994). The insecure ambivalent pattern of attachment: Theory and research. *Child Development*, 65, 971-991. – Cath. S.H., Gurwitt, A. and Gunsberg, L. (1989. eds.). *Fathers and their Families*, Hillsdale, NJ: Analytic Press. – Chamlin, M.B. and Cochran, J.K. (1995). Assessing Messner and Rosenfeld's institutional anomie theory: A partial test. *Criminology*, 33, 411-428. – Chapman, B. (1986). Fairness for families: An organizing theme for the administration's social policies. *Journal of Family and Culture*, 2, 23. – Clifford, T. and Clark, R. (1995). Family climate, family structure and self-esteem in college females: The physical vs. psychological-wholeness divorce debate revisited. *Journal of Divorce and Remarriage*, 23, 97-110. – Cornell, D.C., et al. (1987). Characteristics of adolescents charged with homicide: Review of 72 cases. *Behavioral Sciences and the Law*, 5, 11-23. – Cortes, J. (1972). *Delinquency and Crime: A Biopsychosocial Approach*. New York: Seminar Press. – Coulton, C.J. et al. (1995). Community level factors and child maltreatment rates. *Child Development*, 66, 1262-1276. – Dawson, D.A. (1991). Family structure and children's wellbeing: Data from the 1988 National Health Interview Survey. *Journal of Marriage and Family*, 53, 573-584. – Donati, P.C. (1990). Towards an integrated and synergized social policy: Concepts and Strategies. In Ch. Vella (ed.), Integrating social and family policy for the 90s, Proceedings of the Council of Europe Congress, ministry for Social Policy, Malta, 1990/b, pp. 86-106. – Donati, P. (2002), Donati, P. (2002): Intergenerational solidarity: A sociological and social policy issue. In: E. Malinvaud (ed.), Intergenerational solidarity. *Pontifical Academy of Social Sciences, Acta* 8, Vatican City, www.vatican.va. – Downey, D.B. (1995). Understanding academic achievement among children in step-households: The role of parental resources, sex of parent and sex of child. *Social Forces*, 73, 875-894. – Duncan, S.W. (1994). Economic impact of divorce on children's development: Current findings and policy implications. *Journal of Clinical and Child Psychology*, 23, 444-457. – Duncan, G.J., Brooks-Gunn, J. and Klebanov, P.K. (1994). Economic deprivation and early childhood development. *Child Development*, 65, 296-318. – Dutton, D.G. (1994). Patriarchy and wife-assault: The ecological fallacy. *Violence and Victim*, 9, 167-182. – Evans, J.J. and Bloom, B.L. (1997). Effects of parental divorce among college undergraduates. *Journal of Divorce and Remarriage*, 26, 69-88. – Figueira-McDonough, J. (1993). Residence, dropping out, and delinquency rates. *Deviant Behavior*, 14, 109-132. – Forehand, R. et al. (1989). Family characteristics of adolescents who display overt and covert behavior problems. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 18, 325-328. –

Furstenberg, F.F. and Cherlin, A.J. (1991). *Divided families. What happens to children when parents part?* Cambridge, MA: Harvard University Press. – Furstenberg, F.F. and Hughes, M.E. (1995). Social capital and successful development. *Journal of Marriage and the Family*, 57, 580-592. – George, R. P. (2001). The clash of orthodoxies. Law, religion, and morality crisis. Wilmington, Isi Books; – Gfellner, B.M. (1994). A matched group of comparison of drug use and problem behavior among Canadian Indian and white adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 14, 24-48. – Gilder, G. (1986). *Men and Marriage*. Gretna, LA: Pelican. – Glueck, S. and Glueck, E. (1950). *Unraveling Juvenile Delinquency*. Cambridge, MA: Harvard University Press. – Gove, W.R. and Crutchfield, R.D. (1982). The family and juvenile delinquency. *Sociological Quarterly*, 23, 301-391. – Glasová, M. Vybrané kapitoly z vývinovej psychológie. Bratislava, MC Tomášikova. – 1995Heimer, K. (1996). Gender, interaction, and delinquency: Testing a theory of differential social control. *Social Psychology Quarterly*, 59, 39-61. – Hetherington, E.M. (1972). Effects of father absence on personality development in adolescent daughters. *Developmental Psychology*, 7, 313-326. – Hetherington, E.M., Cox, M., and Cox, R. (1978). The aftermath of divorce. In H. Stevens and M. Matthews (eds.), *Mother-Child, Father-Child Relations*. Washington DC: National Association for the Education of Young Children, 149-176. – Hetherington, E.M. (1979). Family interaction and the social, emotional and cognitive development of children after divorce. In V. Vaughn and T. Brazelton (eds.). *The Family: Setting Priorities*. – Hetherington, E.M. and Arasteh, Josephine (eds.) (1988). *Impact of Divorce, Single Parenting and Stepparenting on Children*, Hillsdale, NJ: Erlbaum. – Hobart, C.W. (1988). Perception of parent-child relationships in first married and remarried families. *Family Relations*, 37, 175-182. – Jacobson, D.S. (1978). The impact of marital separation/divorce on children, II. Interparent hostility and child adjustment. *Journal of Divorce*, 3, 3-19. – Jenkins, P.H. (1995). School delinquency and School commitment. *Sociology of Education*, 68, 221-239. – Johnston, S.G. and Thomas, A.M. (1996). Divorce versus intact parental marriage and perceived risk and dyadic trust in present heterosexual relationships. *Psychological Reports*, 78, 387-390. – Kirby, R.S. et al. (1993). Identifying at risk children for early intervention services: Lessons from the infant health and development program. *Journal of Pediatrics*, 122, 680-686. – Kurtz, L. (1994). Psychosocial coping resources in elementary schoolage children of divorce. *American Journal of Orthopsychiatry*, 64, 554-562. – Larson, D.B. (1985). Religious involvement. In G. Rekers (ed.) *Family Building*. Ventura, CA: Regal Books, 121-147. – Larson, D.B., Larson, S.S. and Gartner, J. (1990). Families, relationships and health. In D. Wedding (Ed.) *Behavior and Medicine*. St. Louis: Mosby-Yearbook. 135-147. Lindzey, G., Hall, C. S. (1997). Psychológia osobnosti, Bratislava, SPN. – Marquis, P. (1992). Family dysfunction as a risk factor in the development of antisocial behavior. *Psychological Reports*, 71, 468-470. – Matsueda, R.L. and Heimer, K. (1987). Race, family structure and delinquency: A test of differential association and social control theories. *American Sociological Review*, 52, 826-840. – McCabe, K.M. (1997). Sex differences in the long-term effects of divorce on children: Depression and heterosexual relationship difficulties in the young adult years. *Journal of Divorce and Remarriage*, 27, 123-134. – McKay, B. (1991). *Whatever Happened to*

the Family? A Psychologist Looks at Sixty Years of Change. Cleveland, OH: United Church Press. – McLeod, J.D. and Shanahan, M.J. (1993). Poverty, parenting and children's mental health. *American Sociological Review*, 58, 351-366. – McNeal, R.B., Jr. (1995). Extracurricular activities and high school dropouts. *Sociology of Education*, 68, 62-81. – Mead, M. (1949). *Male and Female: A Study of the Sexes in Changing World*. New York: Morrow. – Mednick, B.R., Baker, R.L. and Carothers, L.E. (1990). Patterns of family instability and crime: The association of timing of the family's disruption with subsequent adolescent and young adult criminality. *Journal of Youth and Adolescence*, 19, 201-218. – Medved, D. (1989). *The Case against Divorce*. New York: Fine. – Metzler, C.W. et al. (1994). The social context for risky sexual behavior among adolescents. *Journal of Behavioral Medicine*, 17, 419-437. – Mitchell, B.A., Wister, A.V., and Burch, T.K. (1989). The family environment and leaving the parental home. *Journal of Marriage and the Family*, 51, 605-618. – Parsons, M.D. (1990). One parent Canadian families and the socio-economic achievements of children as adults. *Journal of Comparative Family Studies*, 21, 353-365. – Pillay, A.L. (1987). Psychological disturbances in children of single parents. *Psychological Reports*, 61, 803-806. – Popenoe, D. (1988). *Disturbing the Nest: Family Change and Decline in Modern Societies*. New York: De Gruyter. – Popenoe, D. (1996). A world without fathers. *Wilson Quarterly*, 20, No. 2, 12-29. – Powers, D.A. (1996). Social background and social context effects on young men's idleness transitions. *Social Science Research*, 25, 50-72. – Rantakallio, P., Myloman, A., and Koiranen, M. (1995). Juvenile offenders with special reference to sex differences. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 30, 113-120. – Rogers, B. (1994). Pathways between parental divorce and adult depression. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 1289-1308. – Ross, J. (1984). Fathers in development. In R.S. Cohen, B.J. Cohler and S.H. Weissman (eds.) *Parenthood: A Psychodynamic Perspective*. New York: Guilford Press. – Sameroff, A.J., et al., (1993). Stability of intelligence from preschool to adolescence: The influence of social and family risk factors. *Child Development*, 64, 80-97. – Sampson, R.J. (1987). Urban black violence: The effect of male joblessness and family disruption. *American Journal of Sociology*, 93, 348-382. – Sandefur, G.D., McLanahan, S. and Wojtkiewicz (1992). The effects of parental marital status during adolescence on high school graduation. *Social Forces*, 71, 103-121. – Schoenborn, C.A., and Wilson, B. (1988, Nov.). Are married people healthier? Health characteristics of married and unmarried U.S. men and women. Paper presented at the American Public Health Association, Boston, MA. – Smith, D.A. and Jarjoura, C.R. (1988). Social structure and criminal victimization. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 25, 27-52. – Steinberg, L. (1987). Single parents, stepparents and the susceptibility of adolescents to antisocial peer pressure. *Child Development*, 58, 269-275. – Tolan, P.H., et al., (1986). Family therapy with delinquents: A critical review of the literature. *Family Process*, 25, 619-650. – van de Kaa, D.J. (1987). Europe's second demographic transition. *Population Bulletin*, 42. No. 1 (entire issue). – Velez, C.N. and Ungemack, J.A. (1994). Psychosocial correlates of drug use among Puerto Rican youth: Generational status differences. *Social Science and Medicine*, 40, 91-102. – Vitz, P. C.

(1998) Family decline. The findings of social science. Part I in *Defending the family: A sourcebook*. Steubenville, The Catholic Social Science Press. – Vitz, P. C. (1998). A preferential option for the family: A political response and a religious response. In *Defending the family: A sourcebook*. Steubenville, The Catholic Social Science Press. – Vitz, P. C. (1999) Faith of the fatherless. The psychology of atheism. Dallas, Spence publishing Company. – Wallerstein, J.S. and Kelly, J .B. (1980). *Surviving the Breakup: How Children and Parents Cope with Divorce*. New York: Basic Books. – Wallerstein, J.S. and Blakeslee, J. (1989). *Second Chances: Men, Women and Children a Decade after Divorce*. New York: Ticknor & Fields. – Wallerstein, J S. (1991). The long term effects of divorce on children : A review. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 30, 349-360. – Warren, L.W. and Tomlinson-Keasey, C. (1987). The context of suicide. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57, 41-48. – Wilson, H. (1950). Parental supervision: A neglected aspect of delinquency. *British Journal of Criminology*, 20, 203-235. – Zill, N. (1988). Behavior, achievement and health problems among children in step families: Findings from a national survey of child health. In E.M. Hetherington and J.D. Arastels, (eds.) *Impact of Divorce. Single Parenting and Stepparenting on Children*. Hillsdale, NJ: Erlbaum. – Zill, N. and Rogers, C.C. (1988). Recent trends in the well being of children in the United States and their implications for public policy. In A.J. Cherlin (Ed.), *The Changing American Family and Public Policy*. Washington, DC: Urban Institute.

Useful links

education and study resources:

www.family.org

www.catholiceducation.org

www.frc.org

www.vatican.va

Adresa pre korešpondenciu:

doc. PhDr. Mária Glasová, PhD.,
Katedra psychológie a patopsychológie PdF UK,
Račianska 59, 813 34 Bratislava,
glasova@fedu.uniba.sk

V bříšku

V bříšku těhotné ženy byla dvě miminka. První se druhého zeptalo:

A: Věříš v život po porodu?

B: Určitě. Něco po porodu musí být. Možná jsme tu hlavně proto, abychom se připravili na to, co bude pak.

A: Blbost, žádný život po porodu není. Jak by vůbec mohl vypadat?

B: To přesně nevím, ale určitě tam bude více světla než tady. Třeba budeme běhat po svých a jíst pusou.

A: No to je přece nesmysl! Běhat se nedá. A jíst pusou, to je úplně směšné! Živí nás přece pupeční šňůra. Něco ti řeknu: život po porodě je vyloučený – pupeční šňůra je už teď moc krátká.

B: Ba ne, určitě něco bude! Jen asi bude všechno trochu jinak, než jsme tady zvyklí.

A: Ale nikdo se přece odtamtud po porodu nevrátil. Porodem prostě život končí. A vůbec, život není nic než vleklá stísněnost v temnotě.

B: No já přesně nevím, jak to bude po porodu vypadat, ale každopádně uvidíme mámu a ta se o nás postará.

A: Mámu? Ty věříš na mámu? A kde má jako podle tebe být?

B: No přece všude kolem nás! V ní a díky ní vůbec žijeme. Bez ní bychom vůbec nebyli.

A: Tomu nevěřím! Žádnou mámu jsem nikdy neviděl/neviděla, takže je jasné, že žádná není.

B: Ale někdy, když jsme zticha, můžeme zaslechnout, jak zpívá, nebo cítit, jak hladí náš svět. Víš, já si fakt myslím, že opravdový život nás čeká až potom...

(autor neznámý)

INFORMÁCIE Z DOMOVA

1: Demografické výzvy, spoločnosť priateľská k rodine a gender

Pod týmto titulom sa z iniciatívy Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR 12. decembra 2005 stretlo expertné fórum na posúdenie závažných súvislostí týchto troch oblastí života spoločnosti na Slovensku. Je to jedna z prípravných iniciatív na vytvorenie koncepcie populačnej politiky SR v prospech vyváženej vekovej štruktúry obyvateľstva a rozvoja na Slovensku.

Prameň: Odbor rodinnej a rodovej politiky MPSVR SR

2: Politika pre deti a mládež a Európsky týždeň mládeže na Slovensku

Jednou z iniciatív na zviditeľnenie Európskeho týždňa mládeže na Slovensku bol pracovný seminár Ministerstva školstva SR k Akčnému plánu na realizáciu politiky mládeže na rok 2005 (ďalej AP) a príprava AP na rok 2006. Na tomto seminári 8. decembra 2005 muži a ženy, pracovníci štátnej správy a štátnych inštitúcií, Centier voľného času, samosprávnych orgánov, odborových orgánov a mimovládnych organizácií zaoberajúcich sa výchovou a rozvojom šancí pre participáciu mládeže v spoločnosti, z Bratislavy i z regiónov SR predstavili svoje vízie a skúsenosti. Zhodnotili tiež plnenie AP za rok 2005 a vyjadrili sa k prioritám AP na rok 2006. Tento rok je posledným rokom na realizáciu strednodobého programu Politika pre deti a mládež v SR do roku 2007. Organizátori seminára predstavili na porovnanie priority Rady Európy v oblasti politik pre deti a mládež na roky 2006-2008: Ľudské práva a interkultúrny dialóg; Participácia mládeže a občianstvo; Sociálna kohézia a inklúzia mladých; Rozvoj mládežníckej politiky.

Pramene: www.mladez.sk; www.education.gov.sk;
Ministerstvo školstva SR, odbor detí a mládeže

3: Konferencia „Rodina v súčasnom svete“

Na pôde Teologickej fakulty Trnavskej univerzity v Bratislave sa konala v dňoch 25.-26. novembra medzinárodná konferencia na túto tému. V 26 príspevkoch počas dvojdného rokovania konferencie zazneli

pohľady rôznych vied na rôzne aspekty života rodiny v súčasnej kultúre: filozofické, teologické, biblické, demografické, sociologické, ekonomické, historické, zdravotné, pastoračné. Zlatú spojovaciu niť pre tieto viacdisciplinárne pohľady na súčasnú rodinu vyjadril v úvode dekan TF TU ThDr. Juraj Dolinský: Mnoho inštitúcií prejavuje záujem o rodinu: komerčné, občianske, štátne. Ja chcem predstaviť záujem Cirkvi o rodinu. Je tu obrovský záujem, ale trochu chýba pomoc rodine, aby dokázala udržať nerozlučnosť manželstva, dobre vychovávať deti.

Prameň: TF TU v Bratislave, Kostolná 1, 811 02, sekretariat@tftu.sk

INFORMÁCIE ZO ZAHRANIČIA

1: Rodina a rodičovstvo na počiatku 21. storočia

V dňoch 10.-11. novembra 2005 Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Českej republiky v spolupráci s akademickými inštitúciami ČR a Inštitútom pre manželstvo a rodinu vo Viedni pripravilo konferenciu s týmto tematickým zameraním, rozšíreným heslami ako: zmeny v rodinných modeloch, partnerstvo a rodičovstvo v súčasnej spoločnosti ako výzva pre politickú prax. Prezentáciu týchto tém sprostredkovali tri fóra: Prvé fórum bolo zamerané na „Zmeny v oblasti rodiny a demografické správanie“, druhé fórum „Spoločnosť priateľská rodine – ilúzia alebo realita?“, tretie fórum „Súčasný trendy v rodinnej politike v krajinách Európy – inšpirácie pre rodinnú politiku Českej republiky?“

Prameň: Centrum pro sociální a ekonomické strategie Karlovy university, Fakulta sociálních věd, Praha, Celetná ulica 20, Praha 1.

2: Európa chudobná na deti?

Viedenský inštitút pre demografiu Rakúskej akadémie vied spolu s ďalšími zainteresovanými zariadeniami usporiadal v dňoch 1.-3. de-

cembra 2005 vo Viedni medzinárodnú vedeckú konferenciu, ktorá sa zaoberala aktuálnym demografickým vývojom a jeho dôsledkami. Program konferencie je k dispozícii na internete:

http://www.oeaw.ac.at/vid/meeting_postponement_prog.shtml

Praveň: Newsletter 21/2005 Institut für Ehe und Familie, Viedeň (IEF)

3: Dvojčíslo Families International

Viedenský výbor mimovládnych organizácií pre rodinu nás informuje, že je nám k dispozícii dvojčíslo tohto medzinárodného internetového časopisu (56/57). V obsahu tohto dvojčísła nájdeme zhodnotenie prínosu osláv desiateho výročia Medzinárodného roka rodiny a program pripravovaného medzinárodného seminára s názvom ***Rodiny – tvorco-via sociálneho rozvoja***.

Tento seminár sa konal v Centre OSN vo Viedni v dňoch 12.-13. decembra 2005. Za Slovenskú spoločnosť pre rodinu sa aktívne zapojila do programu seminára doc. PhDr. Mária Glasová, PhD. Je možné si dvojčíslo FI pozrieť a stiahnuť na adrese:

www.viennafamilycommittee.org.

4: Dve výzvy k záchrane rozumu z dvoch zorných uhlov pohľadu

Budú sa vedieť naše deti zorientovať v zložitých etických a kultúrnych otázkach a hodnotách? O tom poskytli svoje reflexie v zameraní na problematiku duchovnej situácie Európy dve významné osobnosti. Prvou je filozof, viceprezident talianskeho Senátu, presvedčením ateista, Marcello Pera. Vo svojej prednáške na pápežskej Lateránskej univerzite v máji 2004 analyzuje „relativizmus a krízu európskej kultúry“. Konštatuje, že tento relativizmus „ochromuje západné spoločnosti, ktoré sa odpojili od svojich koreňov, od kresťanských hodnôt, čím strácajú ľudia pevnú pôdu pod nohami“. Tento relativizmus je tiež príčinou, že „západné spoločnosti sa nedokážu primeraným spôsobom postaviť v konfrontácii s islamom, ktorá sa vyostruje“. Ba, podľa diagnózy filozofa Peru, prevláda „nový duch Mníchova“, ktorý odmieta existujúce nebezpečné spoločenské javy vôbec brať na vedomie. Toľko Marcello Pera.

Druhou osobnosťou je kardinál Ratzinger, terajší rímsky pápež. Vo svojej hlbkej analýze zo Subiaca z marca 2005 označil západnú kultúru ako kultúru, ktorá dosiaľ v histórii ľudstva nevidaným spôsobom a s nárokom celosvetovej platnosti odmietla a odstránila Boha z verejného povedomia a ktorá stojí v radikálnom odpore proti kresťanstvu, proti náboženským a morálnym tradíciám ľudstva. V snahe chrániť rozum proti náboženskému dogmatizmu, ďalej hodnotí súčasnú kultúru J. Ratzinger, oddelila sa kultúra osvietenstva od svojich duchovných koreňov, od kresťanského obrazu človeka. To malo za následok, že, stratiac orientáciu, medzičasom ničí svoju centrálnu hodnotu, rozum. Kardinál vyzval, aby, v mene minimalizácie rizika, v mene záchrany rozumu, ktorý pre svoj plný rozvoj potrebuje svetlo živého Boha „ľudia žili a utvárali svoj život, ako keby Boh bol.“

Dva pohľady, dve východiská, ale spoločná diagnóza budúcnosti.

Prameň: Vision 2000, č. 6/2005

5: Televízia sprostredkúva nereálny obraz rodiny

Väčšina televíznych vysielaní ukazuje nereálny obraz nemeckej rodiny. Takto hodnotí pôsobenie televízie štúdiá Inštitútu Adolfa Grimma, ktorá bola pred nedávnom zverejnená. Podľa štúdie sú 3/4 všetkých protagonistov v programoch bezdetní partneri. Okrem “singlov” sa prezentujú prevažne porozvodovo kombinované rodiny (Patchwork-Familien) a „patentované všestranne silné matky“ (Allround-Powermütter). V iných vysielaniach sa ukazuje obraz preťažených rodičov, ktorí zlyhávajú v komunikácii. V televízii vystupujúce rodiny pochádzajú zo strednej vrstvy a nemajú žiadne existewčné problémy. Dve autorky dosvedčujú: „Vo svete televíznej fikcie sa sotva vyskytnú témy skutočného rodinného života“. Témami a otázkami ako vzdelanie, starostlivosť o deti, zosúladovanie rodinného a pracovného života ako aj vnútorodinná deľba práce sa tvorcovia TV programov nezaoberajú. To isté platí, podľa štúdie, aj o magazínoch a nefiktívnych vysielaniach.

Táto štúdiá vznikla z poverenia nemeckého Ministerstva pre rodinu. Informácia je k dispozícii na internete: [http:// www.grimme-institut.de](http://www.grimme-institut.de)

Prameň: Newsletter 21/2005, IEF

6: Budúca perspektíva spoločnosti

Tak znel názov sympózia, ktoré v dňoch 2.-3. decembra 2005 v Starej radnici vo Viedni zorganizovali inštitúcie: „Viedenské prednášky“ v spolupráci s rakúskou sekciou „Rímskeho klubu“. Otváracia prednáška mala sugestívny titul: „Má globálna etika voči globálnej ekonomike šancu?“ Iná syntetická prednáška odznela z úst profesora André Habicha z „Centra pre korporatívne občianstvo“ pri Katolíckej univerzite v Eichstätt-Ingolstadt s názvom: „Korporatívne občianstvo – možnosti a hranice“. Bližšie informácie na internete: <http://www.esc.clubofrome.org/perspektiven>.

Prameň: Newsletter 21/2005, IEF

7: Sexuálna osveta žiakov na potratovej klinike

Národná advokácia v spolupráci s Inštitútom pre medicínsku antropológiu a bioetiku (IMABE) vydala 9. apríla 2005 Rozhodnutie k problému sexuálnej osvety žiakov zo škôl typu Hauptschule na potratových klinikách. Týkalo sa to konkrétneho prípadu 4. ročníka jednej viedenskej školy. Túto exkurziu povolil Školský úrad mesta Viedeň ako aj Ministerstvo pre vzdelávanie, vedu a kultúru. V tomto rozhodnutí sa spomenutá právna inštitúcia veľmi zásadne vyrovnáva aj s pozíciou nenarodenej ľudskej bytosti (Ungeborenen) v rakúskom súdnom poriadku. V tejto súvislosti zdôrazňuje Rozhodnutie, v súlade s prevažne akceptovaným chápaním, že potrat, napriek jeho parciálne existujúcej beztrebnosti, je vo väčšine prípadov treba chápať ako bezprávie (Unrecht). Hovoriť o „práve na potrat“, ako sa to v rámci verejnej diskusie stále a stále nastoľuje, v žiadnom prípade nemôže byť reč. Tento dokument (Publikáciu č. 5 v sérii dokumentov IMABE) je možné získať na adrese: Institut für Ehe und Familie, Spiegelgasse 3/8, A-1010 Wien, tel. č. 00431 515 52/3651.

Prameň: Newsletter 18/2005, IEF

STANOVISKÁ K AKTUÁLNYM OTÁZKAM

Čo chce zachraňovať sexuálna výchova?

V poslednom čase máme možnosť sa prostredníctvom masmédií viac stretávať i s problematikou sexuálnej výchovy. Pozitívne vnímame snahu jednotlivých autorov či názorových platforiem zaujať k tejto téme svoje stanovisko, lebo sa domnievame, že cesta k poznaniu pravdy vedie aj cez zdravú názorovú konfrontáciu. Preto si dovoľujeme i my ponúknuť nasledovné pohľady.

Pedagógom na základných i stredných školách je známe rozhodnutie vlády SR, že od septembra 1998 sa na všetkých školách na Slovensku má realizovať nadpredmetovo zameraná výchova k manželstvu a rodičovstvu (ďalej VMR). Konceptia tejto výchovy bola prijatá vládou SR v júni 1996. Na jej príprave na pôde MŠ SR sa podieľali odborníci rôznych názorových prúdov.

Konceptia VMR deklaruje ako cieľ konsenzom prijatej VMR *„vychovať sociálne, morálne a emocionálne zrelé osobnosti, schopné vo svojom sexuálnom, manželskom a rodinnom živote konať, správať sa v súlade s etickými normami a hodnotami uznávanými danou spoločnosťou.“*

Tento cieľ sa má naplňať v pedagogickom procese, ktorý prebieha v troch rovinách: rozumová (kognitívna, poznávacía), citová (emocionálna) a vôľová (konatívna), pričom je dôležité rešpektovať niekoľko princípov. Uvedieme aspoň niektoré:

1) Princíp úzkej spolupráce s rodičmi; 2) Princíp etickosti (súčasťou je i výchova k hodnotám, napríklad úcta k človeku, k jeho dôstojnosti, k životu, k vernosti...); 3) Princíp dôvery (atmosféra priateľstva, porozumenia, vzájomnej úcty, tolerancie); 4) Princíp vedeckosti (v obsahu, v pojmoch a didaktických prostriedkoch); 5) Princíp primeranosti (zohľadňovanie vývinových špecifik žiaka...).

Obsah VMR je koncipovaný tak, aby poskytoval vedomosti a poučenia nielen z oblasti biológie, psychosociálnych aspektov partnerstva, manželstva i rodičovstva, ale aj z etiky, axiológie a zdravotných aspektov

intímneho života. Z uvedeného vyplýva, že koncepcia VMR svojim bohatým obsahom nie je realizovateľná v jednom edukačnom predmete. Bola pripravená ako nadpredmetová a prierezová, aby postihla celú šírku problematiky. Jej ťažisko (najmä hodnotový aspekt) je na základných a stredných školách sústredené v povinne-voliteľných predmetoch etická výchova a náboženská výchova (na III. stupni môžu k tomu pristupovať predmety ako náuka o spoločnosti, základy rodinnej výchovy,...). Biologický a spoločenský pohľad sa vecne realizuje v predmetoch napr. prírodopis, biológia, občianska náuka, literatúra.

Mohol by vzniknúť dojem, že výchova k manželstvu a rodičovstvu je príliš široký a pre deti spomínaných vývinových období trochu vzdialený pojem. My ho však pokladáme za výstižný, lebo sa domnievame, že vo výchove (v najširšom slova zmysle) je okrem cieľa, obsahu, princípov a metód výchovy potrebné naformulovať i konkrétnu víziu – k čomu chceme viesť či vychovávať. Jeden z dominujúcich aspektov človeka je jeho realizácia nielen v pracovnej oblasti, ale najmä v rovine vzťahov s druhými. Veľmi ťažko však budeme hovoriť o jeho šťastí či spokojnosti, pokiaľ nebude schopný vytvárať stabilné partnerské vzťahy a obohacovať ich o rozmer svojej osobnosti a sexuality. Takto vnímaná a vedená výchova môže mať zároveň i preventívny charakter voči rôznym negatívnym javom (pohlavné choroby, AIDS, promiskuita mladistvých...).

T. Merton to vystihol, keď povedal: „...*šťastie, ktoré sa nerozdá, je príliš malé, aby nás urobilo skutočne šťastným.*“ Partnerský vzťah je o dávaní i braní. Dať ale môžeme iba to, čo vlastníme, čo ovládame. Preto je dôležité sa na vzťah pripraviť. Príprava naň by sa nemala zúžiť len na poznanie fyziologického rozmeru sexuality (pritom nikto nepopiera jej význam) príp. len na realizáciu tzv. „bezpečného sexu“ ale i na výchovu zrelého človeka, schopného vidieť a prežívať nie iba vlastnú slasť, užívanie alebo problémy, ale i radosti či potreby toho druhého.

Sme si vedomí toho, že nejde o výchovne jednoduchú problematiku. Jej náročnosť nie je daná natoľko samotným obsahom, veď otázky súvisiace so vzťahom muža a ženy, chlapca a dievčaťa, so vznikom života či ľudskej sexuality vôbec sú tie najkrajšie a zároveň najprirodzenejšie témy pre človeka. Problém vnímame v tom, v akom spoločensko-kultúrnom prostredí vyrastajú naše deti, čo všetko ich ovplyvňuje, s čím všetkým sa musia stretávať, ako ich pripraviť na rôzne negatíva napr. preexponovaný hedonizmus, preerotizované prostredie,

zneužívanie žien a detí (najmä v zmysle zneužitia v pornopriemysle, reklame, v domácom násilí,...).

Riešenie nevidíme v „terapii“ detských srdc prostredníctvom výskumných otázok v školskej triede, ani v „reálnom poučení“ rovesníkov alebo tzv. nezávislých (rozumej bez brania zodpovednosti za vypovedané) či „modernú dobu“ chápujúcich odborníkov. Konzervatívny neznamena archaický, staromódny, nepravdivý, tak ako moderný nie je pre súčasného človeka synonymum dobrého, správneho či primeraného. Nech to znie pre niekoho trochu ako utópia, optimálny predpoklad, ako riešiť vyššie spomínané problémy, je v stabilizovanom rodinnom prostredí, kde vládne atmosféra lásky a vzájomnej dôvery. Radi by sme pripomenuli, že keď hovoríme o výchove, hovoríme v prvom rade o vzťahoch a každý vzťah potrebuje čas. Vzťah k dieťaťu sa tvorí pomaly, krok za krokom, s trpezlivosťou a láskou.

Rodinnú výchovu môžu vhodne dopĺňať pedagógovia v jednotlivých edukačných inštitúciách. Odborníci z občianskeho združenia Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo pripravili (2002-2005) v spolupráci s jednotlivými pedagogicko-metodickými centrami priebežné vzdelávanie pre učiteľov a koordinátorov kurz VMR s názvom Sexualita v slobode a zodpovednosti. Počas 18 seminárov sme mali možnosť si overiť nielen tvorivý potenciál zúčastnených pedagógov, ale aj ich záujem hľadať nové metodické postupy a stratégie v danej problematike, začo im patrí naše uznanie i vďaka.

Uvedomujeme si, že deti sa potrebujú pýtať, hľadať odpovede na otázky týkajúce sa vzťahov a ľudskej sexuality. Práve preto oceňujeme existenciu Koncepcie výchovy k manželstvu a rodičovstvu, lebo tá im to v plnej miere umožňuje. Je iba na nás dospelých, rodičoch i pedagógoch, aby sme deťom vytvorili vhodný priestor aj na diskusiu a venovali im svoj čas, úsilie i porozumenie.

Rešpektujúc dôstojnosť i potreby našich detí si dovoľíme zdôrazniť všetkým, ktorí majú rôzne obavy alebo volajú po inej sexuálnej výchove: Súčasná platná Koncepcia výchovy k manželstvu a rodičovstvu je zdravý, vyvážený a odskúšaný výchovný projekt. Stačí, keď sa bude v plnej miere realizovať. A k tomu sú na Slovensku vytvorené tie najdôležitejšie predpoklady:

Pre druhý stupeň ZŠ a pre stredné školy bolo vyškolených v rokoch 1996 až 2005 cca 4 tisíc. učiteľiek/učiteľov etickej výchovy. Pre prvý

stupeň ZŠ, kde od septembra 2004 sa v rámci povinnej etickej a náboženskej výchovy (zvolenej alternatívne) aj pre triedy prvého stupňa postupne vytvára možnosť odovzdať veku primeraným a zážitkovým spôsobom hodnoty rodiny, bolo vyškolených od roku 2004 1500 učiteliek a učiteľov etickej výchovy.

Pozývame rodičov, aby prejavovali záujem o spoluprácu s pedagógmi, aby sa aj oni v škole pýtali, ale najmä, aby s láskou a otvorenosťou pre rozhovor sprevádzali svoje deti úskaliaми a radosťami ich dospievania.

*Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo,
Ambroseho 6, 851 02 Bratislava 5*

V Bratislave 6. decembra 2005

BIBLIOGRAFICKÉ INFORMÁCIE

1. Anchell, Melvin: Sexuální výchova s otazníkem, Vydala Matice Cyrilometodějská, Olomouc 1996
2. Campbell, Ross: Hledám svou cestu, Jak se přiblížit dospívajícím, NÁVRAT, Praha, rok 1993, ISBN 80-85495-22-8
3. Čaučík, Marián: O hodnote a postojoch k životu, Vydalo Erko, Bratislava, rok 2001
4. McGeady, Mary Rose: Stratené Božie deti. Šokujúce príbehy amerických detí bez domova, Vydavateľstvo Serafín, Bratislava, rok 2004, ISBN 80-85310-39-2
5. Haasová, Irmgard: Ostatní děti směji všechno, pro děti od 3-11 let, Portál, Praha, rok 1991,
6. Listy rodičom – o tebe a o nás, 1.-6., Vydala Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo v licencií od Elternbriefe, e. V., Bratislava, rok 2000 a 2001,
7. Matějček, Z., Langmeier, J.: Počátky našeho duševního života, Panoráma, Praha, rok 1986, ISBN
8. Mebes, Marion: Pusinky nie sú na rozkaz, ASPEKT, Bratislava, rok 1997, ISBN 80-9667585-4-3
9. Podmanický, Ivan, Glasa, Jozef: Výchova k manželstvu a rodičovstvu, Metodické centrum, Tomašikova 4, Bratislava, rok 1999, ISBN 80-8052-070-4
10. Potočárová, Mária: Rodina, mládež a jej postoje k sociálnym limitom, Vydavateľstvo STU, Bratislava, rok 2003, ISBN 80-227-1940-4
11. Pšenička, Oldřich: Sexuální výchova v rodině, vydalo Hnutá Rodina, Pardubice, rok 1994,
12. Říčan, Pavel, Pithartová, Drahomíra: Krotíme obrazovku, jak vést děti k rozumnému užívání médií, Portál, Praha, rok 1995, ISBN 80-7178-084-7
13. Richter, Václav: Perličky z dětské hlavičky, Nakladatelství Gloria, Rosice u Brna, rok 1998, ISBN 80-86200-00-0
14. Sobihardová, Ľubica: Národná správa o politike mládeže v Slovenskej republike, Ministerstvo školstva SR, IUVENTA, Bratislava, rok ; 2005

15. Teusen, G., Goze-Hänel, I.: Prenatální komunikace, Portál, Praha, rok 2003, ISBN 80-7178-753-1
16. Vonkomer, Ján: Akí sme a akí budeme, vydal STIMUL-Centrum informatiky a vzdelávania FiF UK, Bratislava, rok 1998, ISBN 80-85697-02-5
17. Wölfing, Marie-Luise: Komm, gib mir deine Hand, Briefe an mein sterbendes Kind, Verlaganstalt Th. Knaur, Mnichov, rok 1988, ISBN 3-426-03857-9
18. Zborník z konferencie O výchove v rodine, Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo, Bratislava, rok 2001, ISBN 80-968318-7-9
19. Zborník z konferencie Úloha otca a matky v rodine – radikálne spoločenské zmeny ako výzva a šanca, Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo, Bratislava, rok 2003, ISBN 80-968891-0-9

*Ja som Pán, tvoj Boh, čo ťa učím,
aby si mal úspech, čo ťa vediem cestou,
po ktorej máš ísť.
Keby si si všímal moje rozkazy,
bol by tvoj pokoj ako rieka
a tvoje blaho ako morské vlny.
A bolo by ako piesku tvojho potomstva
a plodov tvojho lona ako jeho zrníek,
nebolo by zničené ani vyhubené
tvoje meno...*

*Prorok Izaiáš 48, 17-19,
7. stor. pred Kristom*

Rodina a zodpovedné rodičovstvo dnes

Informačný bulletin občianskeho združenia
Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo

Adresa redakcie: Uhrova 16, 831 01 Bratislava 37,
tel. kontakt 02/54792302, e-mail: family@slovanet.sk

Odborný tím spolupracovníkov:

Doc. MUDr. Jozef Glasa, PhD, Doc. PhDr. Mária Glasová, PhD,
Doc. PhDr. Jozef Matulník, PhD, Doc. MUDr. ThDr. Marián Mráz, PhD, SJ,
PhDr. Lucia Mikulcová, Doc.RNDr. Karol Pastor, PhD,
Mgr. Ivan Podmanický, Doc. PhDr. Mária Potočárová, PhD,
Doc. MUDr. Alojz Rakús, PhD

Číslo zostavila: Ing. Terézia Lenczová, CSc.

Šéfredaktor: Ing. Terézia Lenczová, CSc.

Číslo registrácie: 2378/2000

Texty neprešli jazykovou úpravou

Sadzba: Peter Blaho
Tlač: SÚTN, Bratislava

ISSN 1335 – 7980
